

Ключевые слова: оперативный поиск, оперативно-розыскное документирование, тактика документирования, разведывательный опрос.

Bilyayev V. O. Pressing issues of criminal activity documenting tactics by criminal investigation units at the reconnaissance questioning during operational search. The article deals with tactical features of obtainign and fixing information by criminal investigation units of the internal affairs bodies of Ukraine during reconnaissance questioning in the course of operational search in order to allow its use in criminal proceedings.

Identification and verification of previously unknown information about people, facts and objects of the material world, which constitute an operational interest in the activities of operational units of the internal affairs bodies are defined as a separate form of operational-search activity – operational search.

Implemented, due to the adoption of the new Criminal Procedural Code in operational units practice legislative innovations require significant timely scientific-methodological supports of traditional and modern directions of of the use by criminal investigation departments of capabilities of poperational-search activity in fighting crime and, in particular, the improvement of the most effective methods and techniques of documenting crimes during operational-search measures. One of the most effective measures taken during operational search is a questioning of individuals who possess operational information.

The current legal basis of the operating units provides additional opportunities to use the results of operational-search documentation in criminal proceedings, which, in the author's opinion, identifies and actualizes the need to clarify and further scientific development of certain provisions operational search documentation tactics.

The author found some of the most effective and innovative in terms of practical use, tactical ways of documenting criminal activity by criminal investigation units in the reconnaissance questioning during operational search.

Considered in the paper legal aspects of use of the reconnaissance questioning give an opportunity to define the limits of tactical maneuver and identify some algorithms for operational officer actions during reconnaissance questioning, depending on operational-tactical situation.

Keywords: operative search, operative-search documenting, tactic of documenting, reconnaissance questioning.

Надійшла до редакції 02.02.2013

В. В. Ключ

кандидат юридичних наук, доцент,
(Донецький юридичний інститут МВС України)

УДК 343.85 : 343. 3: 343.341(477)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДУХОВНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Розглянуто причини зростання кількості правопорушень, які вчиняються релігійно-політичними групами, організованими злочинними угрупованнями, злочинними організаціями, та запропоновано шляхи боротьби з ними.

Ключові слова: духовна безпека держави, національна безпека, релігійно-політична група, організоване злочинне угруповання, злочинна організація, глобалізація, глобальні проблеми.

Постановка проблеми. Обов'язком правової держави є захист та забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Духовні цінності посідають значне місце в системі забезпечення релігійної безпеки держави.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Окремі складові забезпечення національної безпеки держави були досліджені в роботах українських та зарубіжних учених: В.Г. Беспалько, В.О. Глушкова, О.Ф. Долженкова, М.М. Галамби, В.В. Крутова, Т.В. Кузнецової, В.В. Костицького, А.Г. Лекаря, А.В. Лукашова, С.С. Овчинського, В.М. Петрика, М.В. Палія, М.Б. Сакаяна, І.В. Слюсарчука, А.І. Хвилі-Олінтера тощо.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку із поширенням неорелігій перед державою постає питання про те, наскільки далеко демократичне суспільство може йти шляхом послідовної реалізації фундаментального принципу свободи совісті. Нічим не обмежене розповсюдження неорелігійних культів значною мірою ставить під загрозу як безпеку людини, так і національні інтереси України. У багатьох країнах, демократичність устрою яких не викликає сумнівів, діяльність ряду культів заборонена або обмежена законами. Певні кроки в цьому напрямі здійснюються й у нашій країні, наприклад, у зв'язку із сумновідомим „Великим Білим Братством”, тощо [1].

Моніторинг ЗМІ, що здійснюється Книжковою Палатою України, свідчить, що цілеспрямована зовнішня PR-кампанія стосовно України ведеться постійно, держава піддається відчутному інформаційно-психологічному тиску. Наявність зовнішніх інформаційних загроз і відсутність чіткої національної політики в інформаційній сфері є чинниками, які характеризують нездатність держави забезпечити ефективну протидію на національному рівні [2].

Про складність ситуації в Україні свідчить велика кількість незаконного придбання зброї, а також виготовлення вибухових речовин. Такий стан справ сприяє тому, що в Україні намагаються знайти притулок представники деяких іноземних екстремістських і релігійних організацій [3].

Аналізуючи чинне вітчизняне та зарубіжне законодавство, необхідно звернути увагу на те, що в „Стратегії національної безпеки України” № 105/2007 від 12.02.2007 (в редакції указу Президента України від 8 червня 2012 року № 389/2012) та „Стратегії національної безпеки Росії до 2020 року” № 537 від 26.05.2009 року духовна безпека займає значне місце.

Останнім часом велику стурбованість викликає діяльність релігійних культів деструктивного типу – деструктивних сект, які створюють реальну загрозу правам людини й свободам громадян України. Європейські країни, зважаючи на необхідність захисту прав людини від негативного впливу деструктивних культів, приймають відповідні законодавчі та інші нормативно-правові акти, що обмежують діяльність тоталітарних сект та вирішують проблеми подальшого їх існування, а також запобігання їх небезпечному функціонуванню та радикалізації. В той же час слід підкреслити, що Україна проводить непослідовну політику, тримається осторонь і залишається країною, громадяни якої не захищені від псевдорелігійного тоталітарного радикалізму. Деструктивні секти визначаються як особливі організації авторитарного типу, лідери яких, прагнучи до влади над своїми послідовниками,

приховують свої справжні наміри під релігійним, політико-релігійним, психотерапевтичним, оздоровчим, освітнім, науково-пізнавальним, культурологічним й іншим прикриттям. Міжнародна практика засвідчує стурбованість поширенням деструктивних неорелігій з боку світової спільноти та урядів багатьох країн світу. З цією метою вони, одностайно підтверджуючи антигуманний і антихристиянський характер радикалізації деструктивних сект, вживають відповідних запобіжних заходів і захищають права традиційних церков [4].

В останні роки в Україні особливо активно насаджується ідеологія діяльності товариств з окультною ідеологією, які займаються деструктивною діяльністю, та тоталітарних сект, іноземних екстремістських і релігійних організацій, визнаних за поданням Генпрокуратури РФ, Верховним судом РФ екстремістськими. На сьогодні їх діяльність заборонена на території Російської Федерації.

Тоталітарною релігійною сектою потрібно вважати релігійну організацію, діяльність якої спрямована на порушення прав і свобод громадян шляхом використання заходів небезпечного деструктивного впливу на духовний світ людини. Під деструктивним впливом на духовний світ людини можна розуміти окультний, руйнівний вплив та інші маніпуляції з емоційно-вольовою сферою людини, з використанням емоційних та психологічних перенавантажень, стресів, індивідуальної схильності до навіюваності, безвілля, недостатнього розумового розвитку і незрілості емоційно-вольової сфери особи, що веде до втрати соціальних орієнтирів або цінностей, зниження власної самооцінки, тимчасового розладу психічної діяльності.

Щодо релігійних цінностей, то у міжнародному законодавстві вони також набувають значущості. У “Стратегії національної безпеки Росії до 2020 року” № 537 від 26.05.2009 року духовні цінності займають першочергове місце.

Згідно з резолюцією 36/55 Генеральної асамблеї ООН в контексті декларації про ліквідацію усіх форм дискримінації на ґрунті релігії від 25 листопада 1981 р., в ст. 1 п. 3 зазначено, що свобода проповідувати будь-яку релігію має бути обмежена згідно із законом, який потрібен для охорони громадського порядку та безпеки.

Крім вищезазначеного, можна додати, що Національна асамблея Франції визначила як загрозу вплив таких організацій по десяти показниках їхньої деструктивної діяльності:

1. Дестабілізація свідомості.
2. Фінансові вимоги.
3. Вплив на розрив зв'язку з колишніми знайомими.
4. Вербування дітей.
5. Антигромадські заклики.
6. Порушення громадського порядку.
7. Пред'явлення обвинувачення, проведення досудового слідства стосовно осіб чи організації, притягнення до суду.
8. Порушення порядку економічної діяльності.
9. Проникнення у структури влади.

10. Замах на фізичне здоров'я.

Парламентська Асамблея Ради Європи прийняла Рекомендацію № 1412 (1999) „Протиправні дії сект”, в котрій висловлюється занепокоєння стосовно груп, що вважаються сектами, незалежно від того, називаються вони релігійними, езотеричними чи спіритуальними. У цьому документі наголошено на крайній необхідності пересвідчитися, чи відповідають дії цих груп, незалежно від релігійної, езотеричної чи спіритуальної природи, принципам демократичного суспільства [4].

Із досвіду Російської Федерації можна констатувати, що вже сьогодні якість забезпечення релігійної безпеки покращується у зв'язку із заборону матеріалів, які містять загрози релігійній безпеці. Згідно зі ст. 13 Федерального закону “Про протидію екстреміській діяльності” № 114 від 25 липня 2002 року, зі змінами на 29 квітня 2008 року, вже на сучасному етапі заборонено видавничу діяльність тоталітарних сект.

Також у квітні 2008 року директор ФСБ як нову терористичну загрозу для Росії визначив „Хізб ут-Тахрір” та „Ісламський рух Узбекистану”, „які намагаються перенести свою злочинну діяльність в Уральський регіон”. Після того, як у 2003 р. організацію визнали терористичною, членів „Хізб ут-Тахрір” стали звинувачувати в участі у забороненій судом екстремістській організації (ст. 282-2 УК РФ), а також у залученні до терористичної діяльності (ст. 205-1 УК РФ) і навіть в організації злочинного співтовариства (ст. 210 УК РФ). Згідно зі ст. 13 Федерального закону Росії “Про протидію екстремістській діяльності” № 114 від 25 липня 2002 року, зі змінами на 29 квітня 2008 року, вже на сучасному етапі заборонено видавничу діяльність тоталітарних сект (свідків Іегови, саєнтологів тощо).

Із досвіду США, можна зазначити, що політика запобігання можливим негативним наслідкам радикалізації діяльності деструктивних сект будується в Сполучених Штатах переважно на впровадженні широкої інформованості суспільства. Будь-яка інформація такого характеру підлягає оприлюдненню через всі засоби масової інформації до комп'ютерної мережі включно. У США діє закон про відповідальність за психонасилля і майже 2000 правових норм, що регулюють взаємовідносини держави з релігійними організаціями [4].

На території України діють такі деструктивні (тоталітарні) секти: Харизмати («Рух віри»); «Свідки Іегови»; «Мормони»; «Церква об'єднання Муна»; «Міжнародна Церква Христа»; Саєнтологічні центри (Київська Община Церкви Саєнтології, Центр «Діанетика» міста Одеса, Полтави тощо); «Діти Бога»; «Церква Сонця», «Нью Ейдж», різноманітні сатанинські культури тощо. Більш того, зазначений перелік деструктивних релігійних об'єднань, який необхідно постійно оновлювати, не є вичерпним.

Небезпека з боку тоталітарних сект вбачається і тому, що їх діяльність може набувати ознак радикальної, іноді навіть терористичної. Сьогодні дослідники питань протидії тероризму виокремлюють такий його напрямок, як релігійний тероризм.

Крім цього, спостерігається тенденція розвитку мережі товариств з окультною ідеологією, її зв'язків з транснаціональною організованою злочинніс-

тю, що є загрозою національній безпеці, зокрема її духовній складовій.

В Україні ситуація у сфері релігійної безпеки, як складової духовної безпеки України, не врегульована на належному рівні, хоча спроба деяких народних депутатів України вплинути на ситуацію, що склалася, були. Так, зареєстровані на минулому скликанні Верховної Ради України: Проект Закону України „Про внесення змін та доповнень до Закону України “Про свободу совісті та релігійні організації” (щодо релігійних сект), Проект Закону України „Про внесення змін до Закону України “Про свободу совісті та релігійні організації (щодо запобігання діяльності релігійних культів деструктивного типу та тоталітарних сект)”, Проект Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії екстремізму”, Проект Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо заборони діяльності екстрасенсів, знахарів, ворожок, хіромантів та послуг з передрікання майбутнього (долі)”, Проект Закону України „Про внесення змін та доповнень до Кримінального кодексу України” (щодо захисту суспільної моралі), Проект Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії розповсюдженню дитячої порнографії”, Проект Закону України „Про внесення змін до деяких законів України” (щодо заснування релігійними організаціями навчальних закладів), Проект Закону України „Про внесення змін до Закону України “Про свободу совісті та релігійні організації” тощо.

Не погоджуємося з думкою, що в Україні недостатньо правових підстав для здійснення охорони сфери релігійних відносин. Для зміцнення національної безпеки доцільно було доповнити чинне законодавство термінологією та роз'ясненнями релігійних термінів, понять і розкрити основні види й ознаки, які притаманні деструктивним релігійним організаціям [5]. На нашу думку, на законодавчому рівні не врегульована належним чином духовна безпека як об'єкт кримінально-правової охорони. Духовна безпека є фундаментальною складовою національної безпеки України, а тому тільки при швидкому законодавчому реагуванні на новітні виклики у сфері духовної безпеки можна ефективно забезпечити сталий та міцний механізм протидії новим загрозам у контексті національної безпеки України.

Сьогодні існують сучасні загрози з боку тоталітарних сект у сфері релігійної безпеки і національної безпеки в цілому, що можуть призвести до незворотних процесів втрати державності та суверенітету, спричинити значну шкоду громадянам України. Останнім часом спостерігається значний вплив іноземних сект та релігійних рухів, екстремістських організацій західного походження на релігійну ситуацію в Україні. Порушуються права людини (право на інформацію) при вербовці adeptів сект, які свідомо дають неповну інформацію про діяльність своєї організації з метою втягнення нового адепта у свою діяльність. На сьогодні існує досвід, наприклад, Російської Федерації, щодо заборони екстремістської діяльності тоталітарних сект (Свідки Іегови, саєнтологів тощо), які становлять значну загрозу релігійній безпеці держави.

Незважаючи на зовнішню розмаїтість сект, їхні внутрішні правила схожі. Члени секти підкоряються жорсткій дисципліні, що має часто хара-

ктер тоталітарного поневолення з маніпулюванням волею особи. У багатьох сектах керівні центри й основні джерела фінансування знаходяться за кордоном. Авторитет вчителя в сектах надзвичайно високий. Потім – близьке оточення (довірені особи), середня ланка – активісти і рядові сектанти. Ієрархічні структури сект і злочинних угруповань дуже схожі. В ім'я інтересів секти їхнім членам звичайно дозволяються будь-які вчинки: обман, зрадництво аж до кримінально караних дій.

У духовному плані головний пріоритет їхньої діяльності – дискредитація традиційних віросповідань, у першу чергу Православ'я, що руйнує єдину духовну структуру країни. Тут вони спекулюють на необізнаності більшості громадян України в релігійних питаннях.

Проблема духовної безпеки загалом – це необхідність забезпечення належного функціонування всієї духовної сфери суспільства. Втрата людиною, суспільством духовних цінностей супроводжується втратою життєвих орієнтирів, ціннісним вакуумом, і, як наслідок, руйнується духовний, морально-вольовий стрижень особистості, настає духовна криза соціуму.

Висновки. Враховуючи викладене вище, з метою покращення ефективної діяльності правоохоронних органів України пропонуємо зосередити увагу законодавців у такому напрямі: держава повинна чітко реагувати на протиправну діяльність іноземних сект та релігійних рухів, екстремістських організацій, для чого потрібно внести зміни до Кримінального кодексу України з метою належної кваліфікації злочинів, які вчиняються на релігійному ґрунті, порушують релігійну безпеку особи, суспільства і держави. Крім того, потрібно внести зміни до КПК України, чітко визначити підслідність вищезазначених видів злочинів.

Слід, погодитися з думкою І.Р. Шинкаренка, який констатує, що поряд із структурною перебудовою правоохоронних органів мають відбуватися і функціональні зміни в їх діяльності. В цьому аспекті особливої уваги і нового осмислення потребує запобіжна діяльність правоохоронних органів як важіль боротьби зі злочинністю. Для впровадження світових стандартів у діяльність правоохоронних органів України та приведення структури сектора безпеки у відповідність до вимог часу потрібно вирішити такі завдання:

1. Вдосконалення чинного законодавства: визначення на законодавчо-нормативному рівні механізму забезпечення безпеки громадян та нейтралізації загроз національній безпеці України, розподілу компетенції та виокремлення конкретних функцій – завдань правоохоронних структур сектора безпеки.

2. Розробка науково обґрунтованих методик внутрішнього і зовнішнього оцінювання ефективності діяльності правоохоронних органів сектора безпеки України щодо забезпечення нейтралізації загроз національній безпеці України.

3. Уніфікація національної системи правоохоронних органів сектора безпеки України відповідно до стратегічного розподілу завдань протидії злочинності.

5. Створення дієвої системи координаційної правоохоронної діяльнос-

ті складових сектора безпеки [6].

Погоджуємося з думкою, що існує необхідність вжиття певних заходів на державному рівні, спрямованих на виявлення, профілактику та запобігання радикалізації деструктивних сект в Україні, а саме:

- забезпечення координації діяльності законодавчих, правоохоронних та судових органів у сфері захисту громадян, що постраждали від впливу деструктивних сект, організація ефективної діяльності у системі правоохоронних органів та органів безпеки спеціалізованих структур по роботі з релігійними організаціями;
- створення міжвідомчої комісії для вивчення проблем існування деструктивних сект та радикалізації їх діяльності, як загрози національній безпеці, у складі представників ВР України, РНБО, СБ України, МВС України, Генеральної прокуратури, МЗС України тощо;
- визначення системи соціальних, соціально-психологічних та духовно-педагогічних заходів, спрямованих на профілактику та попередження негативних наслідків впливу на громадян деструктивних сект;
- узагальнення та використання досвіду європейських країн у вирішенні проблем контролю, діагностики, профілактики та обмеження деструктивних сект, що порушують права людини [4].

З огляду на вищевикладене, зазначимо, що потрібно створити окремий департамент МВС України (наприклад, використовуючи досвід РФ, підрозділи „Е”) щодо забезпечення релігійної безпеки України, до складу якого ввійдуть відповідні структурні підрозділи. Метою створення окремого департаменту МВС України нового типу повинно стати:

по-перше, підвищення ефективності діяльності у сфері гарантування релігійної безпеки людини, родини, суспільства та держави, створення умов сталого розвитку релігійної безпеки;

по-друге, у сфері правозахисної діяльності пріоритетом забезпечення релігійної безпеки, як складової духовної безпеки України;

по-третє, боротьба із злочинами, скоєними на релігійному ґрунті, які порушують релігійну безпеку особи, суспільства і держави.

Бібліографічні посилання

1. Парахонський Б.О., Сьомін С.В. Нетрадиційні релігійні культи як питання національної безпеки України.
2. Гастинщиков В.Г. Інформаційно-психологічні операції сучасності // Національні інтереси та проблеми забезпечення безпеки України : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (5–6 листопада, м. Кіровоград). – Кіровоград, 2009. – С. 173–176.
3. Копан О.В. Організована злочинність як загроза національній безпеці України // Національні інтереси та проблеми забезпечення безпеки України : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (5–6 листопада, м. Кіровоград). – Кіровоград, 2009. – С. 8–16.
4. Глушков В.О., Надьон Ю.О. Запобігання радикалізації діяльності деструктивних релігійних об'єднань в Україні. Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 21 вересня 2012 р.). – Дніпропетровськ, 2012. – С. 59–62.
5. Погребняк О.О. Порівняльний аналіз законодавства зарубіжних країн, що регулює сферу релігійних відносин // Національні інтереси та проблеми забезпечення безпеки України : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (5–6 листопада, м. Кіровоград). – Кіровоград, 2009. – С. 165–167.
6. Шинкаренко І. Р. Проблеми реформування сектора безпеки України Національні

інтереси та проблеми забезпечення безпеки України : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (18–19 листопада 2010 р., м. Кіровоград) / за заг. ред. В.П. Петкова. – Кіровоград, 2010. – С. 15–18.

7. Ключ В.В. Нові вірування і проблема національної безпеки України // наука і правоохоронна. ДНДІ. – 2010. – № 2(8). – С. 99–104.

8. Про основи національної безпеки України : Закон України № 964-IV // ВВР України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.

9. Про стратегію національної безпеки України : указ Президента України, затверджено постановою КМ України № 105 від 12 лютого 2007 р. (в редакції указу Президента України від 8 червня 2012 року № 389/2012) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/14823.html>.

Ключ В. В. Особенности обеспечения духовной безопасности Украин в современных условиях. Рассмотрены причины увеличения количества правонарушений со стороны религиозно-политических групп, организованных преступных группировок, преступных организаций и предложены пути борьбы с ними.

Ключевые слова: *духовная безопасность государства, национальная безопасность, религиозно-политическая группа, организованная преступная группировка, преступная организация, глобализация, глобальные проблемы.*

Klyus V. V. Features of ensuring spiritual safety of Ukraine in modern conditions. The article examines reasons for the growing number of offenses committed by religious and political groups, organized criminal groupments, criminal organizations.

Spiritual values play a significant role in the system of religious security. It is the legal state duty to protect and ensure rights and freedoms of the man and the citizen. Due to the proliferation of new religions to the state raises the question of how far a democratic society can go through the consistent implementation of the fundamental principle of freedom of conscience. Unfettered proliferation of new religious cults greatly jeopardizes both human security and national interests of Ukraine.

In order to improve the efficient operation of law enforcement bodies of Ukraine the author proposed to focus legislators' attention in such direction: the state must clearly respond to the illegal activities of foreign sects and religious movements, extremist organizations. This needs to amend the Criminal Procedural Code of Ukraine to ensure proper evaluation of crimes that are committed on religious grounds, violate religious security of individuals, society and the state. It is necessary to clearly define investigative jurisdiction of aforementioned crimes.

It's necessary to establish a separate department of the MIA of Ukraine (for example, using the experience of the Russian Federation, subdivisions "E") to ensure religious security of Ukraine, which would enter the appropriate organizational units. The purpose of establishment of a separate Department of the MIA of Ukraine of a new type must be: 1) increasing the efficiency in ensuring the religious safety of individual, family, society and the state, creating conditions for sustainable development of religious security; 2) in the area of advocacy the priority is to ensure the religious security as a part spiritual security of Ukraine; 3) combatting crimes committed on religious grounds, violating religious security of the person, society and the state.

Keywords: *spiritual security of state, national safety, religious-political group, organzaed criminal group, criminal organizations, globalization, global problems.*

Надійшла до редакції 02.02.2013